

С. Ю. Страшнюк, М. Г. Станчев

ЦЕНТР БОЛГАРИСТИКИ ТА БАЛКАНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ МАРИНА ДРИНОВА

Науково-координаційний центр під такою назвою виник у 2005/2006 навчальному році при Харківському національному університеті (ХНУ) імені В. Н. Каразіна. Поштовхом до його заснування стало нагородження навчального закладу з нагоди його 200-річчя найвищою відзнакою Болгарської академії наук (БАН) – Почесною медаллю імені М. Дринова – за підтримання традицій історичної болгаристики в Харкові. Це було визнанням з боку БАН наукової школи, витоки якої беруть свій початок у ХІХ ст., коли професор М. Дринов (1838–1906) керував кафедрою слов'янської філології Харківського імператорського університету (1873–1906), одночасно (у 1890-х роках) очолюючи Харківське історико-філологічне й Болгарське наукове товариства.

Про кадровий потенціал харківської школи історичної болгаристики свідчить хоча б той факт, що з 1985 року її представниками було захищено 17 кандидатських дисертацій і 3 докторські, причому всі докторські (М. Г. Станчев, С. В. Потрашков, О. О. Тортіка) і більшість кандидатських – в умовах незалежної України. Це й дало підставу ректорові, професору В. Бакірову (нині академіку НАН України, члену-кореспонденту АПН України) 9 вереня 2005 року підписати наказ про створення на історичному факультеті Міжкафедрального центру болгаристики, що наприкінці року отримав нову, теперішню назву, а також три ставки (директора, заступника директора й лаборанта), приміщення й загальноуніверситетський статус. Офіційна презентація Центру відбулася 28 лютого 2006 року, в день 100-ї річниці з дня смерті М. Дрино-

ва – саме цього дня відкрилися IV Дриновські читання на тему «Харківська школа болгаристики та візантинознавства: минуле, сьогодення, майбутнє» за участю Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Болгарія в Україні Ангела Ганева, Голови БАН академіка Івана Юхновського, ректора Велико-тирновського університету імені Святих Кирила та Мефодія професора Івана Харалампієва, директора Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, члена-кореспондента НАН України П. С. Соханя та інших болгарських і українських науковців.

З того часу Центр функціонує як структурний підрозділ Науково-дослідної частини Каразінського університету на підставі «Положення», де сформульовано його мету (підтримувати традиції наукової болгаристики через розробку пріоритетних напрямів, зокрема вивчення історії та культури болгарської спільноти в Україні) та завдання:

- координація наукової діяльності й концентрація зусиль на актуальних проблемах балканістичних та візантинознавчих досліджень у межах України;

- проведення наукових семінарів, симпозіумів, конференцій, читань, круглих столів з актуальних проблем болгаристики і балканістики;

- сприяння обміну викладачами, науковими співробітниками, докторантами й аспірантами з науково-освітніми закладами Болгарії та інших країн Південно-Східної Європи;

- допомога студентам, аспірантам та іншим зацікавленим особам в оволодінні південнослов'янськими, старо- й новогрецькою мовами, удосконаленні навичок їхнього використання;

- організація конкурсів студентських робіт з кирило-мефодіївської проблематики;

- комплектація наукової бібліотеки, архіву й накопичення банку даних у галузі болгаристики й балканістики;

– установлення безпосередніх контактів з університетами, академічними інститутами гуманітарної спрямованості, бібліотеками, музеями, видавництвами Болгарії та інших країн з метою реалізації спільних проєктів.

Перелічені завдання наукового менеджменту вирішуються в безпосередньому зв'язку з іншими підрозділами університету, передусім історичним та філологічним факультетами, Центральною науковою бібліотекою, Центром краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька. При Центрі імені М. Дринова функціонує неформальна наукова рада, до якої входить понад двадцять докторів та кандидатів наук, головним чином істориків і археологів з різних вишів Харкова та інших університетських центрів Лівобережної України. Очолює раду доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової та новітньої історії ХНУ імені В. Н. Каразіна М. Г. Станчев, якого 2013 року обрали іноземним членом БАН, а його заступником є директор Центру імені М. Дринова, доцент, кандидат історичних наук С. Ю. Страшнюк.

За майже десять років свого існування найбільшим досягненням вважаємо відновлення традиції, закладеної ще 1988 року й перерваної в середині 1990-х років, – проведення Дриновських читань. Згодом вони перетворилися в наймасштабніший за межами Болгарії науковий форум у галузі історичної болгаристики, збираючи раз на три роки від 60 до 100 провідних і молодих учених. Восени 2007 року у фокусі їхньої уваги перебувала тема «Російсько-турецька війна 1877–1878 років та історична доля болгарського народу», у квітні 2010 року – «Болгарія – Україна: від євразійських імперій до Європейського Союзу». VII Дриновські читання, що відбулися 15–16 жовтня 2013 року, були присвячені 175-річчю від дня народження Марина Дринова. Крім пленарних засідань, робота була організована в секціях, що так чи інакше відображали різні аспекти діяльності видатного болгарського вчено-

го, громадського та державного діяча: «Епоха національного Відродження в історії болгар та українців», «Болгари в Російській імперії, СРСР та країнах СНД: проблеми збереження національної свідомості у поліетнічних спільнотах»; «Історична славістика та балканістика: наукові центри, персоналії, напрями досліджень»; «“Східне питання” та “великі ідеї” на Балканах: історія і сучасність».

Центр імені М. Дринова опікується також Кирило-Мефодіївськими читаннями, які з початку XXI ст. щорічно проводяться в стінах Харківського університету. Спочатку вони мали статус конференції молодих учених, проте останнім часом проходять на досить представницькому рівні, особливо у 2012 році, коли відзначалося 200-річчя від дня народження академіка І. І. Срезневського, й у 2014-му – на тему «Релігія та Церква в історичних процесах Центральної і Східної Європи» (спільно з Харківською єпархією Української православної церкви). XV Кирило-Мефодіївські читання, присвячені проблемі «Центрально-Східна Європа в умовах глобалізації та регіональної інтеграції», відбулися 22–23 травня 2015 року за участю Інституту етнології Болгарської академії наук.

З 2007 року Центр ініціював також проведення щоквартальних наукових семінарів, котрі часто «прив'язуються» до пам'ятних дат болгарського календаря, – 3 березня (День визволення від османського панування), 24 травня (День слов'янської писемності, болгарської освіти та культури), 22 вересня (День незалежності), 1 листопада (День народних будителів), 8 грудня (День болгарських студентів). Проміжною (за масштабами) формою між Дриновськими читаннями та науковими семінарами є міжнародні симпозіуми. У 2009 році, наприклад, відбулося два симпозіуми: «Російсько-турецька війна 1928–1929 років і Балкани», «Харківський університет і серби». Матеріали останнього надруковано в четвертому томі «Украсу» («Українсько-сербського збірника»).

У 2010 році в Центрі пройшли також міжнародні симпозиуми «Номо byzantinus серед ідей та речей» (липень), «Протоболгари в етносоціальних структурах Середньовіччя» (листопад); у 2011 році – «Фракійські землі та Північне Причорномор'я в античну епоху» (квітень); у 2015 році – «Балкани – Україна: міграційні процеси, соціокультурні впливи, людські долі» (жовтень). У вересні 2012 року за активною участю співробітників Центру в Каразінському університеті відбулися Дні науки Македонії в Україні, на матеріалах яких вийшов шостий том «Українсько-македонського наукового збірника» (Київ, 2014). Цікаво та змістовно пройшли також останні за часом симпозиуми «Українсько-сербські зв'язки XVIII – XX століть» (травень 2013 р.), «Османський чинник в історії Східної та Південно-Східної Європи» (лютий 2014 р.) та «Перша світова війна та слов'янський світ» (жовтень 2014 р.).

Як правило, за мотивами Дриновських читань та інших наукових заходів, організованих Центром, за угодою з академічним видавництвом «Професор Марин Дринов» (Софія) видається «Дриновський збірник» – орган Комісії істориків «Україна – Болгарія». На сьогодні видано вже сім томів загальним обсягом 234 друковані аркуші й готується до друку восьмий. Під егідою Центру вийшло також кілька монографій та бібліографій, а 2008 року на сторінках «Списание на БАН» (часопис Болгарської академії наук) харківська школа болгаристики була представлена п'ятьма статтями. На прохання головного редактора цього видання академіка Ячко Іванова в № 5 і 6 за 2010 рік Центр імені М. Дринова ознайомив болгарську наукову громадськість з регіональними школами болгаристики в Україні: київською, харківською, одеською, запорізькою, донецькою, львівською та чернівецькою.

Великого значення надають заохоченню студентів до занять науковою діяльністю в цій сфері гуманітарного знання, для чого десять років тому спільно з Харківським міським то-

вариством болгарської культури (голова – В. Саленков) було засновано премію імені М. Дринова за кращу доповідь з історії Болгарії на міжнародній конференції молодих учених «Каразінські читання». Існує також премія імені С. І. Сідельникова, яку раз на три роки вручають молодим ученим, кандидатам історичних наук за краще дисертаційне або монографічне дослідження з історії та етнології болгар. Першим її лауреатом став Дмитро Миколенко, нині доцент кафедри нової та новітньої історії ХНУ імені В. Н. Каразіна за книгу «Правоцентристські партії в системі влади Князівства Болгарії (кінець XIX – початок XX ст.)»; у 2010 році цією премією був нагороджений асистент кафедри історії Центральної та Східної Європи Львівського національного університету імені Івана Франка Ігор Шпик за дисертаційне дослідження «Болгаро-українські релігійно-культурні зв'язки (остання чверть XIV – перша половина XVI ст.)», а 2013 року – здобувач кафедри нової та новітньої історії ХНУ імені В. Н. Каразіна Оксана Гурінова, що захистила кандидатську дисертацію на тему «Македонське питання у міжнародних відносинах 1913–1920 рр.», оприлюднену згодом, восени 2015 року, у вигляді монографії.

У болгарських ЗМІ знайшла також відображення подія, що мала місце під час V Дриновських читань у жовтні 2007 року, – вручення почесного звання *Doctor honoris causa* ХНУ імені В. Н. Каразіна Голові БАН академікові Івану Юхновському, що всіляко сприяв становленню Центру та зміцненню його зв'язків з болгарськими академічними установами, передусім Інститутом історичних досліджень та Інститутом балканістики БАН. Використовуються також можливості міжнародних договорів університету, котрі існували до 2005 року – з Великотирновським і Софійським університетами Республіки Болгарія, а також нових, до підписання яких так чи інакше Центр був причетним – з Болгарською академією наук, Університетом національного та світово-

го господарства в Софії, Белградським та Новіпазарським університетами Республіки Сербія, університетами в містах Штип (Македонія) та Тузла (Боснія і Герцеговина). Окрема сторінка в діяльності Центру зокрема й ХНУ ім. В. Н. Каразіна загалом – стосунки з общиною Панагюриште, малою батьківщиною М. Дринова. У 2007 році вони піднялися на новий щабель з підписанням Договору про співробітництво, котрий серед іншого передбачає фінансову допомогу у виданні «Дриновського збірника». У 2013 році відповідний договір було також підписано Головою БАН академіком Ст. Воденичаровим і ректором ХНУ ім. В. Н. Каразіна академіком В. С. Бакіровим. Підтримуються контакти і з нащадками М. Дринова в Болгарії, Росії та Україні.

У Центрі зосереджена унікальна бібліотека наукової літератури, головним чином болгарської та сербської, яка щорічно поповнюється на 150–200 книг, зокрема, завдяки співробітництву із Сербською національною бібліотекою в Белграді. Час від часу тут відбуваються презентації щойно надрукованих книг за участю авторів. Двічі з такою метою приїздив із Балтімора до Харкова професор Університету Дж. Гопкінса (США) Г. Й. Чернявський, аби представити свої монографії «Опыт беды и выживания: судьба евреев Болгарии в годы Второй мировой войны», «Троцкий, Болгария и болгары». У згаданих заходах також брали участь відома болгарська журналістка Калина Канева, що розповіла про задум та реалізацію своєї книги «Н. П. Игнатиев – графът на България» (у російському виданні – «Рыцарь Балкан – граф Игнатьев»), російські дослідники Л. Решетников та О. Решетникова, що презентували свої книги – «Русский Лемнос» (про долю російської еміграції в Греції) і «Русская церковь в Софии» та ін.

З останніх інновацій Центру – запровадження курсів болгарської мови для початківців, чому завдячуємо голові Благодійної організації «Благодійний фонд імені Іоанна Рильсько-

го» Ю. Хідзику, з яким у грудні 2014 року укладено угоду про співпрацю. За нашого сприяння студенти та аспіранти мають змогу вдосконалювати болгарську мову на літніх семінарах у Софії, Велико Тирново та Варні, а останнім часом у тих, хто обрав спеціалізацією балканістику, з'явилася можливість штудіювати македонську мову на семінарі в Охридї.

Діяльність Центру болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова переконливо засвідчує, що нова форма організації наукової роботи, започаткована в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, є ефективною. Вона дозволяє сконцентрувати інтелектуальні зусилля навколо актуальних проблем, залучаючи до наукових проєктів позабюджетні кошти та дослідників із суміжних галузей, а також розширити й поглибити наукові зв'язки університету, підтримувати інтерес молоді до географічно та ментально близького українцям регіону Південно-Східної Європи, що є запорукою збереження наукової школи, подальшого розвитку кращих традицій вітчизняної болгаристики і балканістики.